

(इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णयाचा मराठी भाषेत अनुवाद)

(१९९६) २ एस. सी. आर. १०४४

श्री. लाखी बारूह आणि इतर

- विरुद्ध -

श्री .पदमा कांता कलीता आणि इतर

फेब्रुवारी २६ १९९६

[न्यायमूर्ती जी. एन. रे आणि न्यायमूर्ती हंसारिया]

भारतीय साक्षीपुरावा अधिनियम ,१८७२ : कलम ६३ आणि ९०

३० वर्षे जुने दस्तऐवज - बनावट आणि खोटा असल्याचा आरोप - प्रमाणित प्रत सादर करणे-अस्सलतेचा गृहीतक - प्रयोज्यता - असे समजण्यात येते कि दस्तऐवज खूप जुना असला तरी प्रत किंवा प्रमाणित प्रत साठी अर्ज केला नाही-जोपर्यंत मूळ पुरावा गमावल्याचा किंवा नष्ट झाल्याचा पुरावा देऊन दुय्यम पुरावा म्हणून स्वीकृति करण्यासाठी पाया घातला जात नाही आणि योग्य ताब्यातून प्रत सादर केली जात नाही-दस्तऐवजाची योग्य अंमलबजावणी संशयास्पद असताना कलम ९० अंतर्गत अनुमान देण्याचा न्यायालयाला विवेक आहे - दस्तऐवज बनावट आणि खोटे असल्याचे निश्चित प्रकरण लक्षात घेता, मूळ सादर करणे आवश्यक होते.

उत्तरवादींनी दाव्याच्या मालमत्तेचे कायदेशीर मालक असल्याचे जाहीर करण्यासाठी आणि दाव्याच्या मालमत्तेतून अपीलकर्त्यांना बेदखल करून त्याचा ताबा वसूल करण्यासाठी खटला दाखल केला. न्यायचौकशी न्यायालयाने हा खटला फेटाळला परंतु अपील न्यायालयाला असे आढळले की विक्री दस्तऐवज बनावट होता आणि त्यामुळे तो निर्थक ठरला. उच्च न्यायालयाने याचिकाकर्त्यांनी दाखल केलेली याचिका फेटाळली. उच्च न्यायालयाच्या निर्णयामुळे नाराज झालेल्या अपीलकर्त्यांनी सध्याची याचिका अधिमत केली.

अपीलकर्त्यांच्या वतीने असा युक्तिवाद करण्यात आला की विक्री करार पत्र हा एक नोंदणीकृत दस्तऐवज होता आणि त्याची प्रमाणित प्रत दाव्याच्या कार्यवाहीत दाखल करण्यात आली होती; आणि भारतीय साक्षीपुरावा अधिनियम ,१८७२ च्या कलम ९०

मधील गृहीतक न देण्यात उच्च न्यायालयाने चूक केली होती कारण प्रमाणित प्रत दाखल करण्यात आली होती.

या न्यायालयाने अपील फेटाळली.

भारतीय साक्षीपुरावा अधिनियम, १८७२ च्या कलम ९० अंतर्गत अनुमान, जरी ती तीस वर्षे जुनी असली, तरी ती प्रत किंवा प्रमाणित प्रतीला लागू होत नाही; परंतु जर भारतीय साक्षीपुरावा अधिनियम, १८७२ च्या कलम ६३ अंतर्गत मूळ गमावल्याचा किंवा नष्ट झाल्याचा पुरावा देऊन दुय्यम पुरावा प्रवेश करण्यासाठी पाया घातला गेला आणि तीस वर्षे जुनी प्रत योग्य ताब्यातून सादर केली गेली, तर केवळ कलम ९० अंतर्गत प्रत प्रमाणित करणारी स्वाक्षरी अस्सल असल्याचे गृहित धरले जाऊ शकते. एखाद्या पक्षाच्या बाजूने असा अंदाज देण्यास नकार देणे हा न्यायालयाचा विवेकबुद्धी आहे, अन्यथा, संबंधित दस्तऐवजाच्या योग्य अंमलबजावणीवर शंका घेण्याची संधी असेल. [१०५१-जी -एच ; १०५२-बी]

सीतनय्या -विरुद्ध - सुब्रमण्य, ए. आय. आर. (१९२९) पी. सी. ११५ आणि बसंत -विरुद्ध - ब्रिजराज, ए. आय. आर. (१९३५) पी. सी. ११५, मंजूर.

खेटर -विरुद्ध - खेटर पॉल, आय. एल. आर. ५ कॅल ८८६, नामंजूर करणे

१.२. सध्याच्या खटल्यातील तथ्यांमध्ये, अपीलकर्त्यांनी सादर केलेल्या प्रमाणित प्रतीवर भारतीय साक्षीपुरावा अधिनियम कलम ९० अंतर्गत अनुमान उपलब्ध नव्हते. उत्तरवादींचे निश्चित प्रकरण असे होते की अपीलकर्त्यांच्या बाजूने केलेले विक्री पत्र दस्तऐवज हे बनावट आणि खोटे दस्तऐवज होते. त्यामुळे मूळ प्रत सादर करणे आवश्यक होते जेणेकरून उत्तरवादींनी योग्य अंमलबजावणी करण्याच्या प्रश्नाला पक्षकारांकडून विरोध केला जाऊ शकला असता. [१०५२-ए -बी]

दिवाणी अपील अधिकारिता :- दिवाणी अपील क्र. ३८६६/१९९६

एस.ए. क्रमांक. ४६/१९९३ मधील आसाम उच्च न्यायालयाच्या १७.१२.९३ रोजीच्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यांसाठी :- पी. के. गोस्वामी, सी. के. सासी, कैलाश वासदेव आणि सुश्री वनिता साहनी.

उत्तरवादींसाठी :- ए . के. गंगुली आणि सुश्री व्ही. डी. खन्ना.

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय न्यायमूर्ती जी. एन.रे यांनी पारित केला . अनुमति मंजूर .पक्षकारांच्या विद्वान वकिलांना ऐकले .

हि अपील गुवाहाटी उच्च न्यायालयाने दुसऱ्या अपील क्रमांक ४६/१९९३ मध्ये १७ डिसेंबर १९९३ रोजी पारित केलेल्या न्यायनिर्णया विरुद्ध निर्देशित केली आहे. उच्च न्यायालयाने उपरोक्त न्यायनिर्णयाद्वारे त्यांच्या समक्ष , विद्वान सहाय्यक जिल्हा न्यायाधीश, सोनीतपूर यांनी पारित केलेल्या दिनांक २९ मार्च १९९३ रोजी टायटल अपील क्रमांक.७/१९९२ मधील न्यायनिर्णय आणि हुकूमनामा ज्या मध्ये त्यांनी विद्वान मुन्सिफ कोर्ट II ,तेजपूर यांनी फेब्रुवारी २८,१९९२ रोजी टायटल अपील क्रमांक.५५/१९८९ मध्ये पारित केलेला न्यायनिर्णय आणि हुकूमनामा फिरवला होता ,त्या विरुद्ध दाखल केलेली अपील फेटाळून लावली.

श्री पुष्पा कांता कालिता आणि श्री पद्मा कांता कालिता, म्हणजे वादी क्रमांक.१ आणि २ ने, प्रतिवादींच्या म्हणजे श्रीमती अल्कोन बरुआ, श्री दाक्षी बरुआ, श्री बासू बरुआ, श्री बिकाश बरुआ, श्री बाबुल बरुआ, श्री जिवन बरुआ आणि श्रीमती सोनमाल बरुआ यांनी वादी क्रमांक.१ हा अनुसूची ए. मधील जमिनीचा एकमेव आणि कायदेशीर मालक आहे, असे जाहीर करण्यासाठी आणि तेजपूरचे १९५० चे नोंदणीकृत विक्री विलेख बनावट आणि निर्थक जाहीर करण्यासाठी आणि वादी क्रमांक १ चा संबंध आहे तोपर्यंत निष्क्रिय असल्याचे पुढील घोषणेसाठी आणि वादी क्रमांक २ ला वादी क्रमांक १ कडून उक्त जमिनी खरेदी केल्यामुळे वादपत्राच्या अनुसूची ब मध्ये वर्णन केल्याप्रमाणे जमिनीचा हक्क आणि हितसंबंध असल्याचे जाहीर करण्यासाठी तेजपूर येथील विद्वान मुन्सिफ न्यायालयात टायटलड सूट क्रमांक ५५/१९८९ दाखल केली. प्रतिवादींना उक्त जमिनींमधून बेदखल केल्यानंतर वादी क्रमांक २ कडे खटल्याच्या मालमत्तेचा ताबा सुपूर्द करून परिणामी दिलासा मिळावा अशी विनंती देखील करण्यात आली.

वादीचे प्रकरण, इतर गोष्टींबरोबरच असे होते की जुन्या डाग क्रमांक.६२४, ७९०,७८०,७९६,७८८,८१६,८१८,आणि ९८६ अंतर्गत असलेल्या सुमारे ७ विघा ३ कथा १२ लाचाच्या जमिनीचा एकमेव आणि परिपूर्ण मालक एकट्या सुमित्र कालीतानी होत्या ज्यात आसामच्या दरांग जिल्ह्यातील मौझा बोरपनागिया येथील डेकासुंदर गावातील जुना

नियतकालिक पट्टा क्रमांक २३९ शी संबंधित असून या जमिनीच्या एका भागावर वडिलोपार्जित घर आहे. वादी क्रमांक.१ श्री. पुष्प कांता कालिता यांचा जन्म १४ मार्च १९७९ रोजी उक्त डेकासुंदर गावात सिमित्राच्या पोटी झाला, परंतु उक्त सिमित्रा कालितानी यांचा मृत्यू त्यांच्या जन्माच्या तारखेपासून सुमारे दोन तीन महिन्यांच्या आत झाला. पुष्पा कांताचे वडील, थल्लुक यांचेही सुमारे वर्षांनंतर निधन झाले आणि वादी क्रमांक.१ पुष्पा कांता यांना त्यानंतर त्यांच्या आजीकडे (आईची आई) आणले गेले आणि त्यांची देखभाल केली गेली. स्वर्गीय जबरी कालितानी, वादी क्रमांक.१ च्या वयाच्या ८ आणि ९ वर्षांपर्यंतच्या उक्त पूर्वजांच्या घरात राहत होत्या . त्यानंतर, उक्त जबरी कालितानीचाही मृत्यू झाला आणि वादी क्रमांक.१ अनाथ झाला आणि त्याची आणि त्याच्या उपरोक्त मालमत्तांची काळजी घेण्यासाठी कोणीही नव्हते, ज्याचा तो त्याची आई सुमित्र कालितानी हिच्या उत्तरवर्ती हित होऊन मालक झाला. वादी क्रमांक.१ पुष्प कांताच्या असहाय स्थितीचा फायदा घेत, एक होलिराम बरुआ, मृत आणि उत्तरवादी क्रमांक.१ चा पती असल्याने त्याने वादी क्रमांक.१ ची मालमत्ता चुकीच्या पद्धतीने बळकावण्याच्या दुर्भावनापूर्ण हेतूने वादी क्रमांक.१ चा छळ करण्यास सुरुवात केली. खरे तर, एका प्रसंगी वादी क्रमांक.१ ला उक्त होलिराम बरुआ यांनी निर्दयीपणे मारहाण केली होती, ज्यामुळे पाठीचे आणि मनगटाचे हाड मोडले गेले आणि त्यामुळे वादी क्रमांक.१ अंशतः अपंग झाला. वादी क्रमांक.१ ला झालेल्या अशा छळाची माहिती मिळताच, त्याचे मामा कामनाथ बोरा यांनी वादी क्रमांक.१ ची सुरक्षा सुनिश्चित करण्यासाठी, बोरहामपूरच्या माघाब गावातील कामनाथच्या या निवासस्थानी आणले होते. वादी क्रमांक.१ हा सज्जान होत पर्यंत आणि आणखी काही वर्षे तेथे राहिला. त्यानंतर त्याने हातिंगा रामपूर गावात काही जमीन संपादन केली आणि घर बांधून आपल्या कुटुंबातील सदस्यांसह हातिंगा रामपूर गावात राहत होता. त्याची आजी श्रीमती.जबरी कालितानी तिच्या मृत्यूपर्यंत वादी क्रमांक.१ च्या डेकासुंदर गावातील जमिनी आणि घराची देखभाल करत होती आणि त्यानंतर वादी क्रमांक.१ चे काका, कामनाथ बोरा वादी क्रमांक.१ सज्जान होईपर्यंत बघत होते. वादी क्रमांक.१ हा सज्जान झाल्यानंतर वास्तविक प्रत्यक्ष नियंत्रण वापरून डेकासुंदर येथील संपूर्ण मालमत्तेचे व्यवस्थापन आणि उपभोग घेत होता आणि वादी क्रमांक.१ चे नाव देखील उक्त जमिनीच्या संदर्भात फेरफार करण्यात आले होते .

त्यानंतर वादी क्रमांक १ ने अनुसूची ब मध्ये वर्णन केलेल्या १ बिघा १९ भाडेपट्ट्यांच्या

जमिनी १९८० च्या नोंदणीकृत विक्री पत्र क्रमांक १५५३/१९८० द्वारे रक्कम रु.३०००/- मध्ये वादी क्रमांक.२ श्री पद्मा कांता कालिता यांना विक्री व हस्तांतरित केली आणि अशा जमिनीचा ताबा वादी क्रमांक.२ कडे सुपूर्द केला, जो खरेदीनंतर त्याने त्या जागेचा कब्जा आणि ताबा घेतला. या पद्मा कांता कालिताने त्याने खरेदी केलेल्या जमिनीच्या संदर्भात त्याचे नाव फेरफार करून घेतले. वादपत्रात असा दावा करण्यात आला होता की, होळिराम बरुआ मृत असल्याने त्याचे वारस असलेले प्रतिवादी, त्यांची घरे दाव्याच्या जमिनीजवळ होती आणि हे प्रतिवादी दुःसाहसी स्वभावाचे होते. वादग्रस्त जमिनीजवळ राहण्याचा फायदा घेत, सदर मालमत्ता बळकावण्याच्या अंतस्थ हेतुने, सदर प्रतिवादींनी त्यांच्या माणसांच्या मदतीने १५ फेब्रुवारी १९८१ रोजी बेकायदेशीरपणे आणि जबरदस्तीने ब अनुसूची जमिनीत अतिक्रमण केले आणि तात्पुरत्या घराची कुच्चा भेटी तयार करण्यास सुरुवात केली. अशा कथित बेकायदेशीर कृत्यांसाठी, वादी क्रमांक.२ ने तक्रार केली ज्यातून फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १४५ अंतर्गत कारवाई सुरू करण्यात आली. फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १४३ अंतर्गत उक्त कार्यवाहीत वादींचे पुढील प्रकरण आहे. प्रतिवादी क्रमांक.४ ने फेब्रुवारी १९८१ मध्ये . अनुसूची ब जमिनीच्या संदर्भात वादी क्रमांक.२ चे फेरफार मध्ये नाव रद्द करण्यासाठी तेजपूर येथे सेटलमेंट ऑफिसर समोर अर्ज दाखल केल्याचे उघड झाले आणि उक्त प्रतिवादी क्रमांक ४ ने ११ फेब्रुवारी १९८१ रोजी सेटलमेंट ऑफिसरकडे त्याच्या याचिकेत त्याचे नाव बदलण्याची विनंती केली होती आणि आरोप केला होता की त्याचे वडील होळिराम बरुआ यांनी वादी क्रमांक १ कडून नोंदणीकृत विक्री करार क्रमांक ७६/१९५० च्या द्वारे उक्त जमीन खरेदी केली होती. त्यानंतर वादीने शोध घेतला आणि १३ मार्च १९८१ रोजी तेजपूर येथील सब रेजिस्ट्री कार्यालयातून विक्रीच्या कथित नोंदणीकृत विक्री विलेखची प्रमाणित प्रत प्राप्त केली आणि या प्रमाणित प्रतीतून असे निष्पन्न झाले की वादी क्रमांक १ ने होळिराम बरुआच्या बाजूने एक कथित विक्री विलेख अंमलात आणला आणि त्याद्वारे वादपत्रात अ अनुसूचीत मध्ये वर्णन केलेल्या जमिनीचे २ बिघा २ कथा ६ पट्टा होळिराम बरुआच्या बाजूने दिली. वादीने नमूद केले की वादी क्रमांक.१ ने होळिराम बरुआच्या बाजूने १ जानेवारी १९५० रोजी केलेल्या कथित विक्रीच्या तारखेला, वादी क्रमांक.१ अल्पवयीन होता आणि त्याने वरील विक्री विलेख किंवा होळिराम बरुआच्या बाजूने कोणतेही दस्तऐवज अंमलात आणले नाही. त्यामुळे वादींनी असा

युक्तिवाद केला की नोंदणीकृत विक्री विलेख क्रमांक ७८/१९५० हा एक बनावट, निरर्थक दस्तऐवज होता ज्याद्वारे होलिराम बरुआ किंवा होलिराम बरुआच्या हितासाठी कोणत्याही उत्तराधिकारीला कोणतेही हक्क देण्यात आले नव्हते. दाव्याच्या जमिनीच्या हक्कावर प्रतिवादींनी आक्षेप घेतल्यामुळे, प्रतिवादींना बेदखल करून मालकीची घोषणा आणि ताबा वसूल करण्यासाठी उपरोक्तदावा हा उपरोक्त वादींद्वारे दाखल करण्यात आला होता.

प्रतिवादींनी, इतर गोष्टींबरोबरच, वादींवर कारवाई करण्याचे कोणतेही कारण नाही असा युक्तिवाद करत, लेखी बयान दाखल करून या दाव्याला आव्हान केले. प्रतिवादींनी असा युक्तिवाद केला की वादी क्रमांक १ ने होलिरामच्या बाजूने नोंदणीकृत विक्री पत्र अंमलात आणला आणि त्याने विकलेल्या जमिनीचा ताबा उक्त होलिरामला दिला आणि विक्री पत्र अंमलात आणण्याच्या तारखेला वादी क्रमांक.१ अल्पवयीन नव्हता परंतु त्याचे वय सुमारे २५ वर्षे होते. प्रतिवादींनी असा युक्तिवादही केला की वादी क्रमांक.२ च्या बाजूने केलेला विक्री पत्र अवैध आहे आणि हस्तांतरणाच्या तारखेस वादग्रस्त जमिनीचा हक्क नसलेला वादी क्रमांक.१, वादी क्रमांक.२ कडे ब अनुसूची जमीन हस्तांतरित करू शकत नाही, प्रतिवादींनी असा युक्तिवाद केला की १९५० मध्ये होलिराम बरुआ यांनी उपरोक्त खरेदी केल्यापासून, त्याने जमिनी ताब्यात घेतल्या होत्या आणि त्यानंतर प्रतिवादींनी त्या जमिनी ताब्यात घेतल्या होत्या. वादी कमी वयात अनाथ झाला होता आणि होलिराम बरुआ याने वादी क्रमांक.१ वर कोणत्याही प्रकारचा छळ केला होता हे देखील प्रतिवादींनी नाकारले.

पक्षकारांचे प्रकरण आणि सादर केलेल्या पुराव्यांचा विचार केल्यानंतर, ४ एप्रिल १९९१ रोजीच्या न्यायनिर्णयाद्वारे, इतर गोष्टींबरोबरच, विद्वान मुन्सिफला असा निष्कर्ष मिळाला की, १ जानेवारी १९५० रोजी वादी क्रमांक.१ ने होलिराम बरुआच्या बाजूने अंमलात आणलेला विक्रीविलेख हा खरा दस्तऐवज होता आणि वादी क्रमांक.१ हा विक्री विलेख अंमलात आणताना सज्जान होता. असा निष्कर्ष लक्षात घेता, विद्वान मुन्सिफने असे मत मांडले की दावा चालविण्यासाठी मर्यादेचा प्रश्नाचे परीक्षण करण्याची आवश्यकता नाही. वादी क्रमांक.१ ची जन्मतारीख सिद्ध करण्यासाठी फिर्यादीने दाखल करण्याची मागणी केलेली काही कागदपत्रे स्वीकारण्यासही विद्वान मुन्सिफने नकार दिला. विद्वान मुन्सिफने हा दावा फेटाळला.

वादी क्र. २ , पूर्ववर्ती - वर्तमान प्रतिवादींचे उपस्थित हितासाठी त्यानंतर १९९२ चे सहाय्यक जिल्हा न्यायाधीश , सोनितपूर यांच्या न्यायालयात टायटल अपील क्रमांक.७/१९९२ ला अधिमत केले.विद्वान सहाय्यक जिल्हा न्यायाधीशांनी ३१ मार्च १९४५ रोजी वादी क्रमांक.१ च्या बाजूने जारी केलेल्या शालेय प्रमाणपत्रावर विचार केला आणि असा निष्कर्ष काढला की फिर्यादीचा जन्म १९३४ मध्ये झालाच असावा आणि १९५० मध्ये होलिराम बरुआच्या बाजूने उक्त विक्री विलेख अंमलबजावणीच्या तारखेला वादी क्रमांक.१ अल्पवयीन होता. वादी क्रमांक.१ ने होलिराम बरुआ यांच्या बाजूने अंमलात आणल्याचे नमूद केलेले विक्रीचे दस्तऐवज बनावट, निरर्थक होते, असा निष्कर्षही विद्वान न्यायाधीशांनी काढला. विद्वान मुन्सिफचा न्यायनिर्णय आणि हुकूमनामा रद्दबातल करण्यात आला आणि वादीने दाखल केलेला दावा विद्वान सहाय्यक जिल्हा न्यायाधीशांनी हुकूमनामा दिला. त्यानंतर अपीलकर्त्यांनी गुवाहाटी उच्च न्यायालयासमोर दुसरे अपील क्रमांक ४६/१९९३ दाखल केले आणि उच्च न्यायालयाने १७ डिसेंबर १९९३ च्या आक्षेपित न्यायनिर्णयाद्वारे अपील फेटाळली.

अपीलकर्त्यांची बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. गोस्वामी यांनी सादर केले आहे की वादी क्रमांक.१ पुष्प कांता होलिरामच्या बाजूने विक्री विलेखाच्या अंमलबजावणीच्या तारखेला प्रौढ होत्या. जरी विद्वान सहाय्यक जिल्हा न्यायाधीशांचे निष्कर्ष कि पुष्प कांता वादी क्रमांक.१ चा जन्म १९३४ मध्ये झाला होता आणि त्याने होलिरामच्या बाजूने केलेल्या विक्री पत्राच्या अंमलबजावणीच्या वेळी तो अल्पवयीन होता हे खरे मानले गेले असले तरी, विक्रीनंतर काही वर्षांतच उक्त पुष्प कांता हे सज्जान होते. वादींनी १९८१ मध्ये हक्कासाठीचा दावा दाखल केला होता.त्यामुळे अशा दाव्यावर मर्यादा घालून बंदी घालण्यात आली होती. त्यामुळे मर्यादेने प्रतिबंधित केले जात असल्याच्या आधारावर दाव्याला चालविण्यासाठी मुख्य प्रश्नावर जाणे हि कोर्से ची मुख्य जवाबदारी आहे.

श्री. गोस्वामी यांनी सादर केले आहे की १९८१ मध्ये दावा दाखल केला गेला तेव्हा वादी क्रमांक.१ ने होलिरामच्या बाजूने १९५० मध्ये अंमलात आणलेला विक्रीचा दस्तऐवज ३० वर्षांहून अधिक जुना होता. भारतीय साक्षीपुरावा अधिनियमाच्या कलम ९० अंतर्गत उद्भवलेल्या अशा जुन्या दस्तऐवजाच्या वैध अंमलबजावणीचा अंदाज प्रतिवादींच्या बाजूने होता. त्यामुळे वादी क्रमांक.१ यांनी असे कोणतेही दस्तऐवज अंमलात आणले नव्हते, असा

वादीचा युक्तिवाद स्वीकारला जाऊ शकत नाही. न्यायचौकशी न्यायालयाने बरोबर म्हटले आहे कि वादी क्रमांक.१ याने विक्री पत्र अंमलात आणला होता असे गृहित धरले पाहिजे. एकदा वादी क्रमांक.१ ने अशी अंमलबजावणी स्वीकारली की असे समजले पाहिजे कि मर्यादेच्या कालावधीच्या आत दावा दाखल करणे टाळता यावे म्हणून वादी क्रमांक.१ कडून असे खत अंमलात आणणे आवश्यक होते. श्री. गोस्वामी यांनी सादर केले आहे की विक्रीचे हे विलेख नोंदणीकृत दस्तऐवज होते आणि त्याची प्रमाणित प्रत दाव्यात दाखल करण्यात आली होती. त्यांनी असे सादर केले आहे कि केवळ प्रमाणित प्रत दाखल करण्यात आली होती म्हणून भारतीय साक्षीपुरावा अधिनियमाच्या कलम ९० अंतर्गत मधील गृहीतक न दिल्याने उच्च न्यायालयाने चूक केली आहे. त्यामुळे, त्याने सादर केले आहे की अपीलकर्त्यावर घोर अन्याय झाला आहे आणि त्यामुळे आक्षेपित न्यायनिर्णय आणि हुकूमनामा रद्दबातल करून आणि वादीने दाखल केलेला दावा फेटाळून अपीलाला परवानगी दिली पाहिजे.

उत्तरवादींची बाजू मांडणारे ज्येष्ठ वकील श्री. गांगुली यांनी मात्र श्री. गोस्वामी यांच्या युक्तिवादांवर आक्षेप घेतला आहे. श्री. गांगुली यांनी सादर केले आहे की प्रतिकथन च्या मर्यादेला आधार नाही कारण वादी क्रमांक.१ ने होलिरामच्या बाजूने केलेल्या विक्री पत्राची अंमलबजावणी सिद्ध झालेली नाही. श्री. गांगुली यांनी सादर केले आहे की वादग्रस्त विक्री पत्राचा ताबा प्रतिवादींकडे असला पाहिजे, दस्तऐवजाच्या प्रमाणित प्रतीच्या संदर्भात दस्तऐवज तीस वर्षे जुना असल्याचा अंदाज उपलब्ध नाही. या प्रकरणात, वादी क्रमांक. १ द्वारे निष्पादन नाकारले गेले. जर मूळ दस्तऐवज सादर केला गेला असता तर वादींनी विक्रीच्या उक्त विलेखाची दस्तऐवजाची बनावट आणि खोटे प्रकरण स्थापित करू शकले असते. वादी क्रमांक. १ च्या स्वाक्षरीच्या संदर्भात बनावटगिरी केल्याचे आढळून येण्याची जोखीम टाळण्यासाठी प्रतिवादींनी जाणूनबुजून मूळ विक्री पत्र सादर केले नाही. त्यामुळे श्री. गांगुलींनी सादर केले की या याचिकेत कोणत्याही प्रकारच्या हस्तक्षेपाची गरज नाही आणि खर्चासह ती फेटाळली पाहिजे.

पक्षकारांच्या विद्वान वकिलांचे म्हणणे ऐकल्यानंतर आणि खालील न्यायालयांचे न्यायनिर्णय आणि अभिलेखावर असलेल्या पुराव्याचा असलेल्या विचार केल्यानंतर,

आम्हाला असे दिसते की पुष्प कांता त्याच्या आईच्या निर्विकार उत्तराधिकाराच्या माध्यमातून दाव्यातील मालमत्तेचा हक्क मिळवण्यात यशस्वी झाला यात कोणताही वाद नाही. प्रतिवादींनी अशी भूमिका मान्य केली परंतु प्रतिवादींचे प्रकरण असे आहे की, पुष्प कांता यांनी १९५० मध्ये विक्री पत्र अंमलात आणून बचावकर्त्यांच्या हितासाठी पूर्ववर्ती होलिरामच्या बाजूने वादग्रस्त मालमत्तेतील आपला हक्क आणि स्वारस्य व्यक्त केले होते. होलिराम आणि त्याच्या उत्तराधिकाऱ्यांनी हितसंबंधात हक्क मिळवण्याचा असा दावा या आधारावर विवादित आहे की वादी क्रमांक. १ पुष्प कांता हा कथित विक्री पत्राच्या तारखेला अल्पवयीन होता आणि त्याने होलिरामच्या बाजूने असे कोणतेही विक्री पत्र अंमलात आणले नव्हते आणि असे दस्तऐवज बनावट आणि खोटे आहे.

उपरोक्त तथ्यांमध्ये, आरोप केल्याप्रमाणे कथित विक्री पत्र अंमलात आणून पुष्प कांताने प्रत्यक्षात हक्क सांगितला होता हे प्रतिवादींनी स्थापित करणे आवश्यक होते. योग्य साक्षीदारांची तपासणी करून होलीरामच्या बाजूने पुष्पा कांताने त्याची वैध अंमलबजावणी किंवा मोबदला अदा केल्याबद्दल अग्रगण्य पुराव्यांद्वारे विक्रीचे विलेख सिद्ध करण्याचा प्रयत्न केला गेला नाही. परंतु पुरावा कायद्याच्या कलम ९० च्या मदतीने या विक्रीच्या पत्राची अंमलबजावणी सिद्ध करण्याचा प्रयत्न केला गेला. संबंधित तारखेला कथित विक्री पत्र तीस वर्षांहून अधिक जुनी असल्याने, कलम ९० मधील अंमलबजावणीच्या गृहितकावर अवलंबून होते. न्यायचौकशी न्यायालयाने पुरावा कायद्याच्या कलम ९० पासून उद्ध्वलेल्या गृहितेकेच्या आधारे होलिरामच्या बाजूने पुष्प कांता यांनी केलेल्या विक्री दस्तऐवजाच्या अंमलबजावणीचे प्रकरण स्वीकारले; परंतु विद्वान सहाय्यक जिल्हा न्यायाधीश आणि उच्च न्यायालयाने कलम ९० मधील गृहीतक उपलब्ध नसल्याचे सूचित करून विक्री दपत्राच्या वैध अंमलबजावणीच्या बाजूने अनुमान करण्याच्या दाव्याला परवानगी दिली नाही कारण मूळ विक्री दस्तऐवज न्यायालयासमोर ठेवण्यात आला नव्हता. प्रतिवादींनी ज्या विक्री पत्रावर आपला हक्क सांगितला आहे, ते जर सिद्ध झाले नाही, तर आक्षेपित न्यायनिर्णयात हस्तक्षेप करण्याची कोणतीही संधी नाही. त्यामुळे, कलम ९० मध्ये दिलेले गृहीतक प्रतिवादींना उपलब्ध होते का याचा विचार करणे आवश्यक आहे.

येथे खाली नमूद केलेल्या पुरावा कायद्याच्या कलम ९० चा संदर्भ घेणे योग्य ठरेल:

कलम १० तीस वर्षे जुन्या दस्तऐवजांविषयीची गृहीतक - कोणतेही दस्तऐवज- तीस वर्षे जुने असल्याचा अभिप्राय देणे किंवा सिद्ध करण्यासाठी , कोणाच्याही ताब्यातून सादर केले जाते तेथे विशिष्ट प्रकरणात न्यायालय योग्य मानते,तेथे न्यायालय असे गृहीत धरू शकते की अशा दस्तऐवजाची स्वाक्षरी आणि इतर प्रत्येक भाग, जो कोणत्याही विशिष्ट व्यक्तीच्या हस्तलिखितात असल्याचे सूचित करतो, तो त्या व्यक्तीच्या हस्तलिखितात आहे आणि ज्या दस्तऐवजाची अंमलबजावणी किंवा साक्षांकित केले गेले आहे, त्या दस्तऐवजाच्या बाबतीत, ज्या व्यक्तीने ते अंमलात आणणे आणि साक्षांकित करणे अभिप्रेत आहे त्या व्यक्तीने ते योग्यरित्या अंमलात आणले आणि साक्षांकित केले आहे.

पुरावा कायद्याचे कलम १० हे आवश्यकता आणि विश्वासाहतेवर आधारित आहे कारण तीस वर्षांच्या कालावधीनंतर हस्ताक्षर, स्वाक्षरी किंवा जुन्या दस्तऐवजांची अंमलबजावणी सिद्ध करण्यासाठी पुरावा सादर करणे अत्यंत कठीण आणि कधीकधी शक्य नसते. जुन्या दस्तऐवजाची अंमलबजावणी सिद्ध करण्यासाठी अशा अडचणी किंवा अशक्यता दूर करण्यासाठी, पुरावा कायद्यात कलम १० समाविष्ट करण्यात आले आहे, जे खाजगी कागदपत्रांच्या पुराव्याचा कठोर नियम काढून टाकतो. विचाराधीन कागदपत्रे योग्य ताब्यातून सादर केली गेल्यास अस्सलपणाचा अंदाज लावला जाऊ शकतो. तथापि, कलम १० मधील गृहीतक स्वीकारणे हा न्यायालयाचा विवेकाधिकार आहे. तथापि, यात कोणतीही शंका नाही की कलम १० अंतर्गत न्यायिक विवेकबुद्धीचा वापर मनमानीपणे केला जावा आणि कारणांद्वारे माहिती दिली जाऊ नये.

जुन्या दस्तऐवजाच्या प्रतीच्या संदर्भात पुरावा कायद्याच्या कलम १० पासून उद्धवलेल्या गृहितकाला लागू होण्याचा विचार करता, भारतीय न्यायालयाचा सर्वात आधीचा निर्णय १८८० मध्ये खेटर - विरुद्ध - खेटर पॉल, आय. एल. आर. ५ कलकत्ता ८८६ मध्ये घेण्यात आला होता. नंतर. विविध उच्च न्यायालयांच्या निर्णयात कलम १० अंतर्गत गृहीत धरणे प्रमाणित प्रतीला देखील लागू करण्यात आले होते. प्रिव्ही कौन्सिलने, अधिकाऱ्यांचा आढावा घेतल्यानंतर, तथापि, खेटर आणि उच्च न्यायालयाच्या इतर निर्णयांमध्ये दिलेला निर्णय स्वीकारला नाही, जिथे प्रतींना देखील अनुमान जोडले गेले होते. असे सूचित केले गेले होते की कलम १० ची स्पष्ट भाषा लक्षात घेता, कलम १० अंतर्गत सांविधिक गृहीतक लागू

करण्यासाठी विशिष्ट दस्तऐवज दाखल करणे आवश्यक असेल. सादर केलेला दस्तऐवज जर कलम ६५ अंतर्गत दुय्यम पुरावा म्हणून स्वीकारलेली प्रत असेल आणि ती योग्य ताब्यातून सादर केली गेली असेल आणि ती तीस वर्षांहून अधिक जुनी असेल, तर प्रत प्रमाणित करणारी स्वाक्षरी अस्सल असल्याचे गृहित धरले जाऊ शकते; परंतु कलम ९० अंतर्गत मूळ दस्तऐवजाच्या योग्य अंमलबजावणीच्या गृहीतकाला न्याय देण्यासाठी प्रत सादर करणे पुरेसे नव्हते. या संदर्भात, सीतनय्या - विरुद्ध - सुब्रमण्य, ५६ आय. ए. १४६ : ए. आय. आर. १९२९ पी. सी. ११५ आणि बसंत - विरुद्ध - ब्रिजराज, ए. आय. आर १९३५ पी. सी. ११५ मधील निर्णयांचा संदर्भ दिला जाऊ शकतो. प्रिव्ही कौन्सिलचा हा निर्णय लक्षात घेता, जुन्या दस्तऐवजाच्या प्रतीवर किंवा प्रमाणित प्रतीवर कलम ९० अंतर्गत गृहीतक लागू होणे नाकारत, उच्च न्यायालयांच्या उत्तरवर्ती निर्णयांमध्ये, विविध उच्च न्यायालयांनी सातत्याने असे म्हटले आहे की प्रत किंवा प्रमाणित प्रत सादर करणे हे कलम ९० अंतर्गत गृहीतक धरत नाही.

विविध उच्च न्यायालयांच्या नंतरच्या निर्णयांद्वारे उपरोक्त प्रिव्ही कौन्सिलच्या निर्णयांचे पालन केले जात असल्यापासूनची स्थिती अशी आहे की तीस वर्षे जुने असले तरी कलम ९० अंतर्गत गृहीतक प्रत किंवा प्रमाणित प्रतीला लागू होत नाही; परंतु जर मूळ पुरावे गमावल्याच्या किंवा नष्ट होण्याच्या पुराव्याद्वारे पुरावा अधिनियमाच्या कलम ६५ अंतर्गत दुय्यम पुरावा स्वीकृति करण्यासाठी पाया घातला गेला असेल आणि तीस वर्षे जुनी प्रत योग्य ताब्यातून सादर केली गेली असेल, तर केवळ कलम ९० अंतर्गत प्रत प्रमाणित करणारी स्वाक्षरी अस्सल असल्याचे गृहित धरले जाऊ शकते.

या खटल्याच्या तथ्यांमध्ये, प्रतिवादींनी सादर केलेल्या प्रमाणित प्रतीवर कलम ९० अंतर्गत गृहीतक उपलब्ध नव्हते आणि आमच्या मते, उच्च न्यायालयाने प्रतिवादींच्या बाजूने असे गृहीतक देण्यास नकार देणे न्याय्य आहे. आम्ही असेही सूचित करू शकतो की एखाद्या पक्षकाराच्या बाजूने असा अंदाज देण्यास नकार देणे हा न्यायालयाचा विवेक आहे, अन्यथा, संबंधित दस्तऐवजाच्या योग्य अंमलबजावणीवर शंका घेण्याची संधी आहे. वादीचा निश्चित खटला असा होता की होलिरामच्या बाजूने विक्रीचा दस्तऐवज हा बनावट आणि खोटा दस्तऐवज होता. उपरोक्त तथ्यांमध्ये, मूळ प्रत सादर करण्याची आवश्यकता होती जेणेकरून वादी क्रमांक.१ द्वारे योग्य अंमलबजावणीच्या प्रश्नाला पक्षकारांकडून विरोध केला जाऊ

शकला असता.

उपरोक्त तथ्यांमध्ये, या अपीलात कोणत्याही हस्तक्षेपाची मागणी केली जात नाही आणि अपील खर्चासह फेटाळली जाते.

व्ही. एस. एस.

अपील फेटाळली.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".